

© Gintautas Beržinskas

UWÉ NAUMANNAS (*1951 *Hamburge*) – vokiečių autorius, knygų sudarytojas ir redaktorius. Baigęs germanistikos ir sociologijos studijas 1983 m. įgijo mokslų daktaro laipsnį. 1985 m. pradėjo dirbti redaktoriumi leidykloje Rowohlt Reinbeke. Buvo elektroninės leidybos koordinadorius ir serijos „Rowohlts Monographien“ sudarytojas. Viena jo veiklos sričių – domėjimasis Mannų šeima, labiausiai – Erika ir Klausu Mannais, jų kūrinių leidybą jis kuruoja. Apie Klausą Manną parašė monografiją. Taip pat rūpinosi Heinaro Kipphardo kūrinių leidimu. 2000–2012 m. buvo Rowohlt dalykinės literatūros leidybos programos vadovu. Iki 2016 m. lapkričio, kai sukako pensinis amžius, koordinavo elektroninę leidybą. Užbaigęs veiklą leidykloje, dėsto Liuneburgo universitete.

Mannų šeima ir jūra

UWE NAUMANN

Mannai yra stulbinanti šeima. Ji išaugino ne tik Heinrichą ir Thomą Mannus, vienus žymiausių XX a. rašytojų, bet ir didelį būrį kitų rašančių labai skirtingo temperamento ir gebėjimų amžininkų. Per jų likimus atskleidžia visas šimtmetis, jo katastrofos ir iššūkiai. Mannai – tai amžiaus šeima...

Daugeliui Mannų šeimos atstovų jūra buvo labai svarbi: kaip gamtos potyris ir poilsio vieta, kaip kelionių troškimo ir ilgesio kodas, taip pat kaip erdvė reikštis baimėms ir likimo smūgiams. Šiandien norėčiau Jums pristatyti keletą su jūra susijusių tekstų. Tai 14 tekstų, parašytų devynių šeimos narių. Pradėsiu nuo menkiausiai pažįstamo balse – Julios Mann, Heinricho ir Thomo Mannų motinos. Ji 1851 m. gimė Brazilijoje ir ten praleido pirmuosius vaikystės metus. Iš jos prisiminimų, ji save vadina „Dodo“:

„Tai buvo 1858 m., kai Pai [jos tėvas Johannes Brunsas] su savo vaikais ir tamsiaode Anna sėdo į prancūzų burinį laivą, kad nukeliautų į savo tėvynę Vokietiją, kur dar gyveno jo motina ir kiti artimi giminės ir kur vaikus norėta leisti į geras mokyklas. [...] Kelionė truko du mėnesius; pradžioje vaikai tris dienas sirgo jūrlige, po to visai nebesirgo, nes priprato prie nenumaldomo milžiniškomis bangomis plaukiančio burlaivio supimo. Dodo matė ryklius, dideliu būriu beveik nuolat besilaikančius netoli laivo, matė kašalotą, iš galvos besiveržiančia riebaluota čiurkšle, dar durklažuvę, jūreivių užmuštą ir užtemptą ant denio, ir dar daug žuvų skraiduolių. Namu

aukščio bangos laivą kartais taip paversdavo ant šono, kad sykį mažasis Nené [Julios brolis], tada buvęs pas šturmaną, pro nedidelį liuką laivo borte būtų bemaž iškritęs į jūrą, jei vyras nebūtų jo žaibišku greičiu sulaikęs už marškinėlių. O dar Dodo niekada neužmirš draugiško kapitono, dažnai pavaišindavusio geru šokoladu ir dideliais kietais jūreiviškais džiovėšiais. [...] Ties pusiauju buvo linksma: čia visi, išskyrus vieną nemalonią anglų šeimą, mielai leidosi „pakrikštijami“. Tai vyko taip: fantastiškai ir labai juokingai beždžionėmis ir laukiniais persirengę jūreiviai vaikėsi po laivą vaikus ir suaugusius, apipurkšdami juos vandeniu iš ilgų vandens pripildytų žarnų. Iš kiekvienos slėptuvės tave išvydavo vandens čiurkšlė. Kokio būta juoko ir cypimo, beje, tai saugojo nuo ligų, ties pusiauju paprastai lengvai apninkančių keliaujančiuosius burlaiviais. [...]

Kai po dviejų mėnesių plaukimo pagaliau pasirodė sausuma, apėmė džiugus susijaudinimas. Tai buvo Prancūzija, to laivo tėvynė. Laivas atvyko į Havrą, iš kur Pai ir vaikai išvažiavo į Hamburgą [...].“

17-os metų sulaukusi Julia tampa Liubeko pirklio Thomo Johanno Heinricho Manno žmona. Kartu su vaikais ji vėliau dažnai keliaudavo prie jūros, dažniausiai į Travemiundę.

Dar neseniai tik nedaugeliui buvo žinoma, kad ji vasaros atostogas su vaikais Carla ir Victoru dusyk praleido kitame Baltijos jūros kurorte – Labio (Laboe), Kylio įlankoje. Apie tai sužinota iš neseniai atrastos korespondencijos. Tai buvo 1905 ir 1906 m. Kylis tada buvo svarbiausias Vokietijos karinio jūrų laivyno uostas ir Mannų keliones į Labio neišvengiamai permelkė militarizmo dvasia. Tose apylinkėse vyko kariniai manevrai, buvo žaidžiamas karas. Julia Mann rašė sūnui Heinrichui 1906 m. rugpjūčio 6 d.:

„Vėl prasideda koviniai šaudymai; šįryt pusryčiauvau griaudėjant patrankoms, drebėjome ir aš, ir visi daiktai kambaryje. Ką tik visiškai šalia nuaidėjo trys siaubingi šūviai – mes gyvename prie pat baterijos. O kaip oru švilpia sviediniai! Nieko panašaus nesu girdėjusi. Vicas [t. y., Victoras, jauniausias Mannų vaikas], žinoma, lauke, įdėmiai stebi.“

Po kelių dienų Julia laiške Heinrichui rašo:

„Čia jau trys dienos karo padėtis. Vicas visą laiką leidžia pas jūreivius ir kareivius, naktį miegojo jų palapinėje, iš dešinės jūreivis, iš kairės jūreivis; kareiviai pasikeisdami ėjo sargybą, kartą budėjo net Vicas. Jis nufotografavo maždaug 15 vyrų, o gal 18; 12 jų – ant torpedos, kur jam buvo leista prisitarti. Kareiviai jam davė po 10 pfenigų, kad kiekvienam padarytų

ir atsiųstų po nuotrauką. Vakar garine jachta „Carmen“ į naktines pratybas atplaukė princas Heinrichas. Aš jau 9 valandą palikau paplūdimį, nes Viccas ketino ten likti visą naktį, o aš nenorėjau viena vėlai eiti namo; pirmuosius šūvius, iš visų pusių skriejančius į priešą, kai tik jis kerta žibintais nužymėtą ribą, girdėjau jau iš lovos. Mūšis truko nuo 11.15 iki maždaug 3val. 7 val. Viccas grįžo papusryčiauti, kiek atsišviežino tualetą ir vėl prapuolė. Tai aistra, man kelianti baisias kančias [...]“

Reiktų paminėti, kad manevrai vyko 1906 m., tai nebuvo tikras karas – iki jo dar buvo aštuoneri metai. Victoras Mannas pats parašė prisiminimų knygą „Mes buvom penki“. Joje jis savikritiškai kalba apie savo „pamišimą dėl laivyno“, apėmusį jį jaunystėje:

„Abi vasaros kelionės prie jūros su mama ir Carla mano gyvenime buvo ypatingas dalykas. Mačiau jūrą ir uostus, o prie atviros jūros, Hamburge, Liubeke ir Kylyje arba per audringas keliones burlaiviu su Labio žvejais [...] visada jausdavausi, lyg tai būtų dar vienas susitikimas. Dar vaikystėje jaustas paslaptingas ryšys su didžiaisiais vandenimis dabar mane visiškai užvaldė ir nuo tada kiekvieną sykį, kai po ilgesnio laiko vėl užuodžiu sūrų vandenį, jūros dumblius ir dervą ir pamatau laivus, mane lygiai kaip vaikystėje prikausto ir traukia senasis uosto vaizdas, lygiai kaip tada, kai būdamas berniukas tą pilką vasaros rytą iš traukinio išvydau pirmuosius Altonos laivų stiebus ir rėjas.“

Tačiau Victorą „pamišimas dėl laivyno“ praėjo – vėliau jis dirbo žemės ūkio srityje. Tad motinos susirūpinimas, laimei, buvo nepagrįstas.

Kad Thomo Manno santykis su jūra buvo ypatingas, atskleidžia daugelis jo kūrinių: ir „Tonis Kriogeris“, ir „Budenbrokai“, ir „Mirtis Venecijoje“. Gražiausias jo meilės jūrai prisipažinimas įamžintas autobiografiškoje jo 1926 m. kalboje „Liubekas kaip dvasinio gyvenimo forma“:

„Ten yra jūra, Baltijos jūra, kurią berniokas pirmą kartą išvydo Travemiundėje – Travemiundėje, kokia ji buvo prieš keturiasdešimt metų: su senuoju bydermejerišku kurhauzu, šveicariškaisiais nameliais ir muzikos paviljonu, kur mažasis ilgaplaukis čigoniškos išvaizdos kapelmeisteris Hešas koncertavo su savo trupe ir ant laiptelių, supamas vasariško buksmedžio kvapo, tupėjau aš – nepasotinamai traukdamas į sielą muziką, savo pirmąją orkestro muziką [...]. Šioje vietoje, Travemiundėje, šiame atostogų rojuje, kur aš praleidau be abejonės laimingiausias savo gyvenimo dienas [...], jūra ir muzika visiems laikams mano širdyje sudarė idėjinę, jausminę

sąjungą ir iš šios jausmų ir idėjų sąjungos kažkas išėjo – ogi pasakojimas, epinė proza. Epika – man tai visada buvo su jūra ir muzika susijusi sąvoka, tam tikra prasme ji iš jų sudaryta, ir [...] aš norėčiau manyti, kad jūra, jos ritmas, jos muzikinė transcendencija yra visada kažkokiu būdu juntama mano knygoje [...]. Taip, tikiuosi, kad išreiškiau jai padėką – savo vaikystės jūrai, Liubeko įlankai. Pagaliau būtent jos paletė aš naudojausi, ir jei mano spalvos kam nors atrodė blankios, šaltos, nuosaikios, ką gi, kaltas dėl jų galėjo būti tas pro sidabrinius buko kamienus šmėžuojantis pastelinis jūros ir dangaus blyškumas, atsiverdavęs man, kai buvau laimingas vaikas.“

Thomas ir Katia Mannai trečiajame dešimtmetyje su šeima dažnai atostogauja prie jūros: Zilte, Hidenzėje ir Uzedome, Venecijoje ir Forte dei Marmis. Kartu neretai keliauja vaikai, ypač jauniausieji – Elisabetha ir Michaelis. Vyriausieji, Klausas ir Erika, greitai ima keliauti savarankiškai – 1927–1928 m. jie leidžiasi į kelionę po pasaulį. „Rundherum“ (liet. „Aplinkui“) – jų kartu parašytos knygos pavadinimas. 1924 m. aštuoniolikos sulaukusi Erika kartu su tėvais atostogauja Hidenzės saloje. Laiške draugei ir mylimajai Pamelai Wedekind ji rašo:

„Mielasis mano gyvenime! Tu negali įsivaizduoti, kokia graži jūra – graži iki ašarų. Bet šiandien pliaupia kaip iš kibiro ir sklendo keisti miglos debesėliai. [...] kiekvieną rytą 4 val. ant mėšlo krūvos po mano langu užgieda 12 gaidžių! Tai siaubinga. [...]

Naktį vyko pats keisčiausias vakarėlis, kokį esu patyrusi per savo ilgą ilgą gyvenimą; pas Hauptmannus [Gerhartą Hauptmanną ir jo žmoną]. Pirma, pas rašytoją susirinko daugybė paukščių keliauninkų, jie dainavo ir strikinėjo [...]. Tada visi perėjo į garbingąjį privatų butą, o ten per kraštus liejosi kriušonas, tad visi, visi iki vieno (išskyrus Burtininką, savaime suprantama [t. y., Thomą Manną]), buvo gana girti. [...] Braukiau Hauptmannui ranka per baltutėlius plaukučius ir jis mane pabučiavo, o aš juk turinti pajusti, kokia aš panaši į jo žuvusį sūnėną. Štai iki ko prieita! [...] Ar liksime čia, ar dar važiuosime kur nors kitur, nežinia – kai bus aišku, iš karto parašysiu! – Be galo be krašto džiaugčiaus, jei dar atvažiuotum! Greit man parašyk! Mylėk mane! [...] Kilo nuostabi audra – einu maudytis. Atvažiuok, čia taip gražu, o bangos pavojingos gyvybei.“

Thomo Manno meilės jūrai alegorija tampa ir Venecija. Tai liudija 1912 m. apysaka „Mirtis Venecijoje“. 1932 m. Erikai ir Klausui lankantis šiame lagūnos mieste, tėvas dukteriai rašo sielvartingą laišką:

„Mieloji Erikind, visgi dar norėjau jums parašyti į „Grand Hotel de Bains“, nes man ta vieta tokia svarbi ir man gera žinoti, kad jūs ten, ir aš mintimis kartu su jumis gyvenu tą niekur kitur nepasitaikantį gyvenimą tarp šilto vandens rytais ir „dviprasmio“ miesto popietėmis. Dviprasmis yra išties pats nuosaikiausias epitetas, kuriuo jį galima pavadinti [...], jis visais savo reikšminiais klodais nuostabiai jam tinka, ir, nepaisant visų miestą apėmusių paikysčių ir pagedimo, kuris ir jus erzina, šie muzikiniai dviprasmybės burtai vistiek išlieka gyvybingi, ar bent jau prasiveržia kai kuriomis valandomis. Tu sakai: čia būtų buvę gražu praėjusio amžiaus viduryje. Bet dar Platenas sakė: „Venecija egzistuoja jau tik svajonių šalyje.“ Nepaisant to, jis ją, tokią, kokia ji jau tada buvo, be galo mylėjo, visai kaip Byronas, kaip vėliau Nietzsche, kaip dar vėliau ir tik labai nežymiai ponas Papalė [t. y., pats Thomas Mannas]. Tai neregėta plevenanti ryšio melancholija, kuri tam tikriems protams siejasi su Venecijos vardu. Ji kupina tėviškės jausmų – šiandien dvasiškai ganėtinai pagedusio ir atbukusio tėvyniškumo, tai aš pripažįstu [...], bet mano širdis imtų plakti stipriau, jei dar sykį ten atsidurčiau.“

1929 m. vasarą Thomas Mannas su Katia ir jauniausiais vaikais nuvyksta į Karaliaučių ir atostogauja Baltijos jūros kurorte Raušiuose. Iš ten jie leidžiasi į išvyką po Kuršių neriją, susipažįsta su Nidos kaimeliu ir pamilsta tą ypatingą kraštą tarp Baltijos jūros ir Kuršių marių. Šeima nusprendžia Nidoje pasistatyti atostogų namelį, į kurį atsikelia dar 1930 m. vasarą. Čia 1931 m. vieši ir Klausas Mannas, apie tai parašęs neilgą straipsnelį:

„Iš savo kambario matau: medį, šiek tiek nendrių ir marias. Marias, kurios kartais ramios ir žydros lyg pietų jūra. Kartais nemielos, pilkos ir raibuliuojančios. Kartais sodriai rudos, su linksmais geltonais dryžiais.

Po pietų stebiu, kaip išplaukia žvejų burlaiviai – tvarkingas, įspūdį keliantis laivynas. Ir žinau, kad jie liks ten visą naktį. Jų virtinė savotiškai šventiška, bet bijau, kad jie prieš keturias ryto grįš išsibarstę, o vyrų veidai bus rūškani ir pavargę...

Nuo mūsų namo iki jūros 25 minutės pėsčiomis smėlėta žeme per mišką su pasvirusiais medžiais – taip labai juos alino nepailstančios audros. [...] Neilgai paėjus išgirsti bangų mūšą, ypač kai nuo jūros pučia brizas. Tokios dienos mums patinka labiausiai, tada bangos tokios aukštos kaip Kampene, Zilto saloje – tik ne tokios sūrios. [...] Vėlyvą popietę išeiname pasivaikščioti iki tikrųjų geltono smėlio kopų, į Tylos slėnį, kur mus pasitinka

afrikietiškas kraštovaizdis. Niekur kitur Europoje nesu buvęs taip toli nuo Europos.

Afrika, taip ryškiai pamenu tavo geltoną atšiaurumą, tavo tolimus horizontus, prieš kuriuos stovi beviltiškai sulinkęs medis. Gelsvos platybės, paslaptینگai ramūs ir paslaptینگai sujudę lyg jūros toliai. Taip, tai Sacharos kraštovaizdis. Sacharos kraštovaizdis šiame žemės lopinėlyje Kuršių Nerijoje.“

1932 m. Mannai Nidoje lankosi paskutinį kartą: 1933 m. pabaigoje valdžią Vokietijoje į savo rankas perima naciai. Nuo tol vaizdas į gražiąją jūrą jau sudrumstas.

Mannai pasitraukia į egzilę. Pirmiausia jie apsistoja Prancūzijoje, prie Viduržiemio jūros. Mažame pajūrio Sanario miestelyje susikuria tikra iš Vokietijos priverstų bėgti menininkų kolonija. Ten ir Lionas Feuchtwangeris, ir René Schickele'is, Franzas Werfelis, Hermannas Kestenas ir daugybė kitų – tarp jų vieną vasarą gyvena ir Mannų šeima. Golo Mannas, „vidurinysis“ Thomo ir Katios sūnus, keletą įspūdžių iš Žydrojo Kranto užfiksavo savo memuaruose:

„Jūra šalia, gatvė toli ir yra viskas, ko reikia gyventi. Apie tai, kaip džiau-gėsi Thomas Mannas, kai po keturių nepastovaus gyvenimo viešbučiuose mėnesių [...] jis vėl galėjo gyventi savo namuose, galima perskaityti jo dienoraštyje. [...]

Savo dienas paprastai leisdavau taip. Atsikeldavau anksti, išsimaudydavau įlankoje priešais namą, virtuvėje vienas papusryčiaudavau *à la française* ir tada skaitydavau, vėliau – rašydavau. [...] Priešpiet leisdavausi į žygį iki vilos „La Tranquille“ [kur gyveno tėvai su jauniausiais vaikais], apsilankymą ten pradėdavau klausimu „Gal kas naujo iš tėvynės?“, dar kartą paplaukiudavau jūroje su mama, broliu ir seserimi ir pasilikdavau pietų ir vakarienės, tarp jų skaičiau arba vesdavau savo jauniems broliui ir sesei [...] savotiškas pakaitines pamokas. [...] Motina: „Tau iš tikrųjų reikėjo tapti dvaro mokytoju pas jauną grafą.“ Aš: „Taip, XVIII a. man tai būtų buvęs pats tas.“ Apie dešimtą ar vienuoliktą patraukdavau atgal [...] iki Seebrookų pilies [kur jis buvo apsistojęs, nes vi-loje „La Tranquille“ nebuvo pakankamai vietos visai šeimai], visą laiką eidavau palei krantą.“

1938 m. Europoje vis labiau plinta naciai ir jiems prijaučiantys; daugelis išėvių naujo prieglobsčio ieško užjūryje, didelė dalis jų – JAV. Ir Mannai persikelia į Jungtines Valstijas.

Heinrichas Mannas pabėga paskutinę sekundę, kai Pasaulinis karas jau prasidėjęs. Jam tenka su žmona Nelly ir sūnėnu Golo pėsčiomis pereiti Pirenus. Lisabonoje jie įlipa į gyvybę gelbstintį laivą, kad perplauktų Atlanto vandenyną. Savo prisiminimuose jis rašo:

„Mano žmona aršiai kovojo dėl laivo bilietų. Prireikė keletu vis primygtinesnių išpuolių prieš agentūras ir tarnybas, žinoma, apsiginklavus dokumentais. Tame dalyvavau be nuoširdaus įsitikinimo, lyg būtume galėję ir likti. [...] Mano turėti doleriai apmokant kiekvieną sąskaitą pasirodė esą nepakeičiami. Prancūzijoje gaudavau savo įprastines pajamas, nedidelę jų dalį iš Prancūzijos, likusias – iš Europos. Be Vokietijos buvo taip ilgai įmanoma apsieiti, bet be dabar jau pagrobtos Europos – ne.

Žvelgdamas į Lisaboną mačiau uostą. Kai paliksime Europą, jis taps paskutiniu. Uostas man atrodė nesuvokiamai gražus. Prarasta mylimoji jo grožiu nepralenktų. Viską, kas man buvo skirta, aš patyriau Europoje – vienos iš jos epochų, kuri buvo manoji, džiaugsmą ir skausmą; bet man artimos ir kelios kitos, buvusios prieš mane. Labai sielvartingas buvo tas atsisveikinimas.“

Daug sunkiau buvo Monikai, jo dukterėčiai. Ji 1940 m. rudenį su vyru, vengrų meno istoriku, ketino pabėgti į JAV, bet laivą, kuriuo jie plaukė, torpedavo ir nuskandino vokiečių povandeninis laivas. Žuvo 250 žmonių, tarp jų daug vaikų ir Monikos Mann vyras Jenő Lányi's. Jis paskendo jos akyse. Iš Monikos Mann prisiminimų knygos „Kas praeita ir kas yra dabar“ („Vergangenes und Gegenwärtiges“):

„Viskas įvyko per ketvirtį valandos. Sprogimas, pradinė netvarka, panika, krytis į gelmę, chaosas prie degančio laivo, mūsų šūksniai, mūsų nutylimas... bet besaikiname siaube glūdėjo amžinybės mastas. [...] Kol dvidešimt valandų plūduriavau rudeniškai neramiame Atlanto vandenyne įsikibusi į medžio gabalą, sumišo būtis ir nebūtis, apačia ir viršus, tamsa ir šviesa, pabaiga ir pradžia, prakeiksmas ir palaiminimas, apleistumas ir Dievo artumas. [...] Seseriai [Erikai] pasakojau, ką patyriau. Laivas sudrebėjo, lyg būtų ant kažko užplaukęs, suskambo pavojaus varpas, naktį, taip, buvo pusė vienuolikos, aš jau miegojau. [...] su savimi nieko nepasiėmėme, nebuvo laiko, mums buvo paskirta gelbėjimo valtis numeris šeši, buvo per daug žmonių, [...] trūko gelbėjimosi valčių, jas sudaužė torpeda, ir mes kritome beveik iki jūros dugno. [...] kai iškilome į paviršių, šaukėme greta degančio laivo, kiek galėjome, [...], šaukėme vienas kitą, girdėjau jo šūksnius, tris

kartus, o po to – tyla. [...] Kitos dienos popietę ketvirtą valandą pasirodė anglų karo laivas – jis nuplukdė atgal į Škotiją, kur aš dabar esu, kupina to stebuklo ir visiškai tuščia... Dūstu nuo ašarų. Tūkstantis detalių, padrikos mintys sukosi apie vieną dalyką, apie jį vienintelį, apie tą, kurio nebėra. Jo vardas Jenő Lányi's.“

Thomas ir Katia Mannai Amerikoje pirmiausia apsigyvena Prinstone – universitetiniame mieste šalia Niujorko.

1940 m. liepą jie persikelia į Vakarų pakrantę, į Kaliforniją, 1942 m. vasarį įsikelia į erdvų namą Pasifik Paliseide. Jis dešimtmečiui tampa jų naujaisiais namais. (Vokietijos Federacinės Respublikos rūpeštiu vila neseniai tapo menininkų rezidencija.) Thomas Mannas apžavėtas naujosios buveinės. Laiške Hermannui Hessei į Montanjolą Šveicarijoje jis rašo:

„Ar dar pasimatysime, mielasis Hermannai Hesse? *Quaeritur*. [Klausimas.] Ar aš dar pamatysiu Europą? *Dubito*. [Abejoju.] Ir kokios būklės aš ją pamatyčiau – po šito karo, kurio pabaiga man visiškai nenuspėjama, neracionali ir neįgyvendinama. Nekalbėkime apie tai iš skirtingų žemynų! Reikia užbaigti tai, kas skirta mums, ar ne tiesa? Esant didelei tikimybei, kad tai, kas sukurta, „lyg laivo duženos gulės išmesta į krantą, kol bus užžerta kopų žvyro“ (iš paskutinio Goethes laiško Humboldtui). Darbuojuosi tokiomis sąlygomis, už kurių malonę esu be galo dėkingas – gražiausiame savo gyvenime turėtame darbo kambaryje. Turėtumėte pamatyti mūsų namą supantį kraštovaizdį ir vaizdą į vandenyną; ir sodą su palmėmis, alyvmedžiais, piruliais, citrinmedžiais ir eukaliptais, su išsikerojusiomis gėlėmis ir veja, kurią praėjus kelioms dienoms po sėjos jau galėjome pjauti. Giedri juslių pojūčiai tokiais laikais nėra menkas dalykas, o dangus čia beveik visus metus giedras ir skleidžia su niekuo nepalyginamą, viską pagražinančią šviesą.“

Pabaigoje padarysime didelį šuolį laiku – peršoksime karą ir pirmuosius pokario metus. Po ilgų dvejonų Thomas Mannas 1952 m. grįžta į Europą ir apsigyvena Šveicarijoje, prie Ciuricho ežero. Jis miršta 1955 m. Jo sūnus Klausas nusižudė 1949 m., o likę penki vaikai išsibarstę po visą pasaulį.

Monika, „vidurinioji“ duktė, kuriai šeimoje teko nelengva dalis, 1954 m. pasitraukia į Kaprio salą. Salelėje Viduržemio jūroje ji praleidžia laimingiausius savo gyvenimo metus. Prisiminimuose ji rašo:

„Gyvenu saloje. Čia tylu, o žmonės mąsto. Mieste žmonės beveik negalvoja, nes triukšmas užmuša mintis ir jiems reikia žiūrėti, kad nepapultų po

automobiliu ar į nagus vagišiui. O mano saloje [...] žmonės mąsto. Neseniai manęs nešnekus senas žvejys paklausė: kas yra gyvenimas? Iš pradžių man jo klausimas pasirodė kiek paikas ir nereikalingas ir, užuot žvejui atsakiusi, be išraiškos žiūrėjau jam į veidą. Bet jo klausimas tarsi įsiritė į tylą: kas yra gyvenimas?

Jis, matyt, norėjo man paspęsti spąstus – geriau tai suprato už mane, buvo jau daug apie tai mąstęs toje tylioje saloje. Jaučiausi užspeista į kampą ir spaudžiama atsakyti, tad norėdama išsilaisvinti, tariau: dovana. Žvejas, matyt, tikėjosi visai ko kito – jis atrodė supykęs. Aš atsiprašiau ir skubiai išbėriau: kova, valios išraiška, išbandymas – papurčiau galvą, pripažindama, kad nei vienas atsakymas neteisingas, kad aš atsakymo nežinau, ir paprašiau jo, kad jis man pasakytų. Jis staiga į orą iškėlė kumštį. Dabar jau atrodė tikrai įtūžęs. Savo smūgiais į orą atrodė norįs pasiekti kažkokį išėjimą, išsiveržti į laisvę. Tada atleido kumštį ir parodė į tolą. Jis tai suprato geriau nei aš: rodė į tolumą virš šviesios plačios jūros, lyg ten glūdėtų atsakymas. Jo žvilgsnis nuskaidrėjo ir atsipalaidavo, o aš supratau: jis norėjo pasakyti, kad gyvenimas yra išsilaisvinimas.“

Jauniausioji dukra Elisabethé, šeimoje vadinta Medi, gyvenimo pašaukimą randa jūrų tyrinėjimuose ir kovoje už jų išsaugojimą. Ji dalyvauja daugybės tarptautinių organizacijų veikloje, įkuria Tarptautinį okeanų institutą, turintį filialų visame pasaulyje. Ji reikšmingai prisideda ir prie žurnalo „Mare“ leidybos. Pati nuo 1978 m. gyvena Naujojoje Škotijoje, Kanadoje. Žiniasklaidoje jai suteikiamas garbingas „jūrų ledi“ titulas. Iš jos knygos „Gyvenimas su jūromis“ („Mit den Meeren leben“), pasirodžiusios 1999 m., taigi jau prieš 20 metų:

„Mano tėvas jūrą mums parodė su pasididžiovimu. Jis visada labai didžiavosi savo jūra – Baltijos jūra ties Travemiunde. Prieš ilgą mūsų kelionę iš Miuncheno prie jūros jis mums pasakojo, kaip būdamas mažas berniukas auklei iš Saksonijos su pasididžiovimu parodė jūrą. O ji stovėjo, plačiai išskėtusi kojas, žiūrėjo į tolą ir tarė: „Gražu, bet galvojau bus gražiau.“ Tai mano tėvui turėjo būti siaubingas nusivylimas, o gal net įžeidimas [...].

Mes prie jūros važiuodavome kiekvieną vasarą: prie Viduržemio jūros, į Iskiją ir į Ligūriją. Prie Baltijos ir Šiaurės jūrų, į Ziltą. Vis skirtingos jūros, kiekviena su savo spalvomis, savomis bangomis ir savo kvapu. [...] Kiekviename paplūdimyje buvo smėlis ir kriauklytės, iš jo statėme ir puošėme pilis, jų prieglobstyje radome ramybę. O mano tėvas jūreiviškais

drabužiais – baltomis kelnėmis, mėlynu švarku ir kapitono kepure – sėdėjo paplūdimio krėsele su stogeliu ir rašė.

Mes, vaikai, mėgavomės gyvenimu prie jūros. Statėme smėlio pilis, tunelius ir vėžes stiklo rutuliukams, nardėme po bangas, eidavome pasi-vaikščioti temstant, o vėliau, kai paaugome, šuoliuodavome palei krantą nebalnotais žirgais.

Paplūdimyje visi vaikai išdrąsėja – kitaip neiįmanoma. Ankstyva minties, kurią išvystysiu vėliau knygoje, užuomina: gyvenimas su jūra mus priverčia kitaip mąstyti; mąstyti naujai ir kitaip veikti. [...]

Šiandien aš gyvenu ir dirbu prie jūros. Žvilgsnis nuo mano darbo stalo lyg iš laivo, o per potvynius jūra semia mano sodo tvorą. Naujojoje Škotijoje gali valandų valandas vaikščioti nesutikdamas nė dūšėlės, nė vieno automobilio, nematyti nė telefono stulpo. Tik paplūdimys, uolos, miškai ir, žinoma, jūra.“

Elisabethė Mann Borgese, kai kurių vadinama „paskutiniąja Mann“, mirė 2002 m. vasario mėnesį slidinėdama Šveicarijoje. Jos priesakas mums, gimusiems vėliau, – saugoti jūras.

Pranešimas skaitytas 2019 m. liepos 16 d.

Iš vokiečių kalbos vertė Jūratė Žukauskaitė